

Dariusz Kwiatkowski MIC*

ORCID: 0000-0003-0744-6120

Grudziądz

Migracje Polaków między XIX i XXI wiekiem. Analiza przypadku polskiej migracji do Wielkiej Brytanii w okresie poakcesyjnym

**Polish Migration between the 19th and 21st Centuries.
A Case Study of Polish Migration to the United Kingdom
in the Post-Accession Period**

Słowa kluczowe: duszpasterstwo polonijne, emigracja Polaków do Wielkiej Brytanii, historia emigracji polskiej, migranci i uchodźcy

Keywords: history of Polish emigration, migrants and refugees, pastoral care of Polish emigration in Great Britain, Polish community in Great Britain

Streszczenie

Artykuł: *Migracje Polaków między XIX i XXI wiekiem. Analiza przypadku polskiej migracji do Wielkiej Brytanii w okresie poakcesyjnym* podejmuje tematykę migracji Polaków oraz przyczyn historycznej fali emigracji od początku XIX w., po współczesne migracje do Wielkiej Brytanii, ze szczególnym uwzględnieniem motywów i priorytetów emigracji poakcesyjnej. Artykuł referuje badania dokonane w pracy doktorskiej ks. Dariusza Kwiatkowskiego MIC pt. *Duszpasterstwo emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii w latach 1989–2019. Studium teologicznopastoralne*, zawarte w drugim rozdziale tejże dysertacji. Wskazuje na główne przyczyny, cele oraz kierunki emigracji Polaków na Wyspy Brytyjskie. Artykuł składa się ze wstępu, założeń definicyjnych

* Dariusz Kwiatkowski MIC, dr; duszpasterz parafii pw. Niepokalanego Serca NMP, prowadzonej przez Księży Marianów w Grudziądzu; e-mail: integrumhome@gmail.com.

zjawiska migracji, typologii migracji i migrantów. Opisuje historyczną już migrację Polaków w kontekście siedmiu fal emigracyjnych oraz migrację Polaków w okresie poakcesyjnym do UE ze szczególnym uwzględnieniem migracji do Wielkiej Brytanii. Zawiera podsumowanie i bibliografię złożoną z ponad pięćdziesięciu publikacji i dokumentów. Artykuł, mając rys analizy historycznej, prezentuje badania demograficzne i socjologiczne, które mogą być pomocne do sporządzenia charakterystyki tożsamości współczesnych polskich emigrantów, procesu ich adaptacji i integracji społecznej oraz kulturowej na rynku pracy i w społeczeństwie brytyjskim, szczególnie od wejścia w dn. 1 maja 2004 r., Polski i innych państw wschodnioeuropejskich do struktur UE, po wystąpienie Wielkiej Brytanii ze struktur UE, które realnie dokonało się w dn. 31 stycznia 2020 r.

Abstract

Article: Polish Migration between the 19th and 21st Centuries. A case study of Polish migration to the United Kingdom in the post-accession period, examines the topic of Polish migration and the causes of the historical wave of emigration from the early 19th century to contemporary migration to the United Kingdom, with particular emphasis on the motives and priorities of post-accession emigration. The article presents the research carried out in the doctoral thesis by Fr Dariusz Kwiatkowski MIC entitled Pastoral care of Polish emigrants in the United Kingdom in the years 1989–2019. Theological and pastoral study, contained in the second chapter of the dissertation, identifies the main causes, objectives and directions of Polish emigration to the British Isles. The article consists of an introduction, a definition of the phenomenon of migration, and a typology of migration and migrants. It describes the historical migration of Poles in the context of seven waves of emigration, as well as the migration of Poles in the post-EU accession period, with particular emphasis on migration to the United Kingdom. It includes a summary and a bibliography comprising over fifty publications and documents. The article, taking the form of a historical analysis, presents demographic and sociological research that may be helpful in characterizing the identity of contemporary Polish emigrants, their process of adaptation and social and cultural integration into the labour market and British society, particularly since the accession on 1 May 2004, Poland and other Eastern European countries joined the EU, following the United Kingdom's withdrawal from the EU, which took effect on 31 January 2020.

Wstęp

Artykuł *Migracje Polaków między XIX i XXI wiekiem. Analiza przypadku polskiej migracji do Wielkiej Brytanii w okresie poakcesyjnym*, prezentuje badania dokonane w pracy doktorskiej ks. Dariusza Kwiatkowskiego MIC pt. *Duszpasterstwo emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii w latach 1989–2019. Studium teologiczno-pastoralne*, zawarte w drugim rozdziale dysertacji, który wskazuje na główne przyczyny, cele oraz kierunki emigracji Polaków na Wyspy Brytyjskie. Jest to pierwsza część badań, mająca rys analizy historycznej, która opisuje migrację Polaków w kontekście siedmiu fal emigracyjnych oraz migrację Polaków w okresie poakcesyjnym do UE z uwzględnieniem migracji do Wielkiej Brytanii. Druga część będzie zawierać rozważania socjologiczne i pastoralne, które mogą być pomocne do charakterystyki tożsamości współczesnych polskich emigrantów, procesu ich adaptacji i integracji społecznej i kulturowej w społeczeństwie brytyjskim.

Motywytem naukowym badań była próba zrozumienia i analizy fenomenu współczesnych migracji Polaków, które wpisują się w proces integracji i globalizacji świata. Współczesne migracje stały się zjawiskiem masowym, cechą strukturalną społeczeństwa, w Europie będącym skutkiem rozszerzenia UE oraz restrukturyzacji gospodarki międzynarodowej, które przyspieszyły obieg siły roboczej i kapitału. Ruchy ludności stały się podstawą przyszłości świata, „ery migracji i wieku uchodźców”¹. Emigracja obywateli Polski po 1989 r. okazała się zjawiskiem nieprzewidywalnym, zaskoczyła badaczy ruchów migracyjnych. Mobilność Polaków w obszarze UE okazała się ważnym elementem procesu przemian. Emigracja ekonomiczna po 1989 r. oraz, w sposób szczególny, emigracja zarobkowa po akcesji Polski do struktur UE po 2004 r. stały się szansą przyspieszonego rozwoju dla emigrujących Polaków, jak również przyniosły wymierne korzyści dla społeczeństw UE oraz Wielkiej Brytanii i Irlandii². Artykuł, mimo że opisuje historyczną falę siedmiu emigracji Polaków od XIX w., jest osadzony w określonych ramach czasowych, od wejścia w dn. 1 maja 2004 r., Polski i państw wschodnioeuropejskich do struktur UE, po wystąpienie Wielkiej Brytanii ze struktur UE, które realnie dokonało się w dn. 31 stycznia 2020 r.³

¹ S. Castles, M.J. Miller, *Migracje we współczesnym świecie*, Warszawa 2011. Autorzy opisują współczesną migrację w perspektywie przemian politycznych i społecznych oraz procesu integracji i efektu globalizacji, kreślą fascynującą wizję „ery migracji i wieku uchodźców” w XXI w.

² B. Klimaszewski, *Emigracja z Polski po roku 1989*, Kraków 2002; P. Kaczmarczyk, *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Warszawa 2005.

³ H. Grzymała-Moszczyńska, A. Kwiatkowska, J. Roszak, *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004 roku*, Kraków 2010; P. Kaczmarczyk, *Mobilność i migracje w dobie*

Artykuł składa się ze wstępu; założeń definiujących zjawiska migracji, typologii migracji i migrantów; opisu migracji Polaków od początku XIX w., analizy siedmiu fal emigracyjnych oraz migracji Polaków w okresie poakcesyjnym do UE, ze szczególnym uwzględnieniem migracji Polaków do Wielkiej Brytanii i Irlandii; podsumowania i bibliografii.

Założenia definicyjne i teoretyczne, typologia migracji i migrantów

Według klasycznej definicji migracja to: „masowa wędrówka, przemieszczanie się ludności w obrębie danego kraju lub pomiędzy krajami, w celu zmiany miejsca pobytu na stałe lub na pewien okres, wywołane czynnikami politycznymi, ekonomicznymi, etnicznymi i religijnymi”. Definicja zwraca uwagę na to, że procesy przemieszczania się są ściśle związane z czasem pobytu „na stałe lub na pewien okres” oraz czynnikami, które determinują ruchy migracyjne. Definicja podkreśla celowość przemieszczania się migrantów, która jest zamierzona, dokonywana świadomie oraz dobrowolnie, by uzyskać konkretne korzyści⁴. Migracja nie jest zdarzeniem przypadkowym, niezamierzonym, ale zjawiskiem intencjonalnym, zaplanowanym, mającym przyczynę, cel i środki. W schemacie procesów migracyjnych można wyróżnić następujące elementy: wyjazd, przybycie, osiedlenie, a bardziej szczegółowo: opuszczenie miejsca pobytu i zamieszkania, przemieszczanie pomiędzy terytoriami różnych państw, zatrzymanie się i osiedlenie w nowym miejscu⁵.

Według Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji „migracje to ruchy osób odbywające się w granicach danego państwa, jak również wykraczające poza nie”. Podmiotem są migranci, którzy czynią to z powodów ekonomicznych. Migracje są międzynarodowe, gdy ludzie opuszczają kraj pochodzenia, stałego pobytu i osiedlają się na stałe lub czasowo w innym państwie⁶. Emigracja w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego została zdefiniowana jako zmiana zwyczajowego miejsca

transformacji, wyzwania metodologiczne, Warszawa 2012; J. Kozielska, *Poakcesyjne migracje zarobkowe. Kontekst teoretyczno-empiryczny. Wsparcie społeczne*, Poznań 2014.

⁴ E.S. Lee, *Teoria migracji*, [w:] *Modele migracji*, red. A.S. Kostrowicki, Warszawa 1999, s. 13; P. Kraszewski, *Typologia migracji*, [w:] *Migracje – Europa – Polska*, red. W.J. Burszta, J. Serwański, Poznań 2003, s. 28.

⁵ S. Castles, M.J. Miller, op.cit., s. 45.

⁶ M. Pachocka, J. Misiuna, *Migracje międzynarodowe, dylematy definicyjne i poznawcze. Przykłady z Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych*, [w:] *Współczesny Matrix? Fikcja w życiu gospodarczym, politycznym i społecznym*, red. J. Osiński, Warszawa 2015, s. 295.

pobytu na okres co najmniej 12 miesięcy: „emigracja jest opuszczeniem kraju, w którym się zamieszkuje przynajmniej na 12 miesięcy albo dłużej na przewidywany czas”. Imigracja zaś, występuje, gdy na co najmniej 12 miesięcy osoba z innego kraju zamieszkuje na terenie państwa, do którego przybyła. Wyróżnikiem imigracji jest więc czas pobytu na terytorium przybycia⁷.

Według wytycznych zawartych w dyrektywach ONZ mianem imigracji nie określa się pobytu w innym państwie przez okres krótszy niż 3 miesiące. Nie są nią również pobyty dłuższe od 3 miesięcy, jeżeli ich celem jest turystyka, pielgrzymka, odwiedziny rodziny, misja dyplomatyczna czy wojskowa, a także prowadzenie działalności gospodarczej, którą wynagradza inne państwo niż przyjmujące. Pobyt nieprzekraczający 12 miesięcy to imigracja krótkoterminowa, gdy przekroczy 12 miesięcy, mamy do czynienia z imigracją długoterminową. Migracja może być legalna lub nielegalna, jej charakter określają regulacje prawne. Pojęcie nielegalnej migracji obejmuje różne formy aktywności związane z nielegalnym przekraczaniem granic państwowych, tak w celu pobytu czasowego lub stałego na terytorium danego kraju, jak również dalszej migracji⁸.

Jedną ze współczesnych typologii migracji, która została zmodyfikowana w stosunku do znanej typologii Douglasa S. Massey’a zamieszczonej w książce *Worlds in Motion*⁹, jest typologia biorąca pod uwagę kryteria czasu migracji, związków z rodziną, typu aktywności ekonomicznej oraz legalności pobytu. Dostosowana do polskich realiów migracyjnych ostatnich lat, szczególnie tzw. „migracji ostatniej” wyróżnia: migrantów handlowych, którzy podejmują się podróży w celach zakupów lub sprzedaży towarów; migrantów osiedleńczych, dla których głównym celem wyjazdu jest osiedlenie się w innym państwie; migrantów kontraktowych, którzy wyjeżdżają do innych krajów w celach zarobkowych na określony czas; migrantów niepełnych, którzy wyjeżdżają do pracy za granicę, głównie po to, aby utrzymać swoją rodzinę i gospodarstwo w kraju pochodzenia¹⁰. Inni ba-

⁷ Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 roku, w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 311/76, [...] art. 3, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 199/23 (31.07.2007).

⁸ M. Okólski, A. Fihel, *Demografia. Współczesne zjawiska i teorie*, Warszawa 2012, s. 20; zob. A. Górski, A. Sakowicz, *Zwalczanie przestępczości w Unii Europejskiej. Współpraca sądowa i policyjna w sprawach karnych*, Warszawa 2006, s. 184.

⁹ D.S. Massey et al., *Worlds in Motion, Understanding International Migration at the End of the Millennium*, Oxford 1998.

¹⁰ E. Jaźwińska, *Migracja niepełna ludności Polski: zróżnicowanie międzyregionalne*, [w:] *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*, red. E. Jaźwińska, M. Okólski, Warszawa 2001, s. 112.

dacze zjawiska migracji wyróżniają także następujące typy migrantów: osadników, robotników kontraktowych, specjalistów, nielegalnych imigrantów, starających się o azyl oraz uchodźców¹¹.

Stosując kryterium posiadanych przez migrantów kwalifikacji wyróżniono następujące ich kategorie: pracowników wysoko wykwalifikowanych, takich jak lekarze, inżynierowie, naukowcy; pracowników ze średnim wykształceniem zawodowym jak pielęgniarki, hydraulicy, murarze; osoby bez określonego zawodu przekonane, że na emigracji zdobędą pracę; osoby niewykwalifikowane, które wyjechały za granicę ze względu na brak pracy w środowisku pochodzenia; osoby, które wyjechały za granicę w poszukiwaniu pracy dodatkowej, sezonowej lub okresowej¹². Według kryteriów wypracowanych przez ONZ, do migrantów zalicza się następujące kategorie osób: osoby wyjeżdżające w celach edukacyjnych, w związku ze studiami i szkoleniem zawodowym; w celach poszukiwania i podjęcia pracy; przybywające za granicę w związku z pracą w międzynarodowych organizacjach lub służbie cywilnej; przybywające za granicę i posiadające uprawnienia do pobytu, przybywające za granicę z zamiarem osiedlenia się, z prawem pobytu nieograniczonego czasowo; wyjeżdżających w celu łączenia rozdzielonych rodzin. Do osobnej grupy migrantów zaliczani są uchodźcy i azyłanci oraz osoby przebywające w danym kraju bez prawnego statusu pobytu¹³.

Zastosowane kryteria i kierunki współczesnych migracji ukazują złożoność, różnorodność oraz ich zmienność w czasie. Badacze migracji wyróżniają następujące cechy charakterystyczne: globalizacja migracji przejawiająca się w równoczesnym oddziaływaniu ruchów migracyjnych na wiele państw, do krajów docelowych przybywają imigranci z różnych państw i kultur, posługujący się różnymi językami, tworzą wielokulturowe i wielowyznaniowe społeczeństwa; zróżnicowanie migracji, równoczesne występowaniu różnych typów migracji, emigracja początkowo ma inny charakter niż w dalszej fazie, np. emigracja polityczna może przekształcić się w zarobkową, co utrudnia kształtowanie odpowiedzialnej strategii polityki migracyjnej; przyspieszenie procesów migracyjnych przejawiające się w intensywnym i liczniejszym przepływie ludności, obecnie nie ma możliwości, by zredukować międzynarodowe przepływy migracyjne; upolitycznienie

¹¹ J. Balicki, P. Stalker, *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006, s. 43.

¹² M. Skoczek, *Współczesne migracje zarobkowe. Regionalne studia porównawcze*, [w:] *Migracje i społeczeństwo. Zbiór studiów*, t. 2, red. J.E. Zamojski, Warszawa 1997, s. 15.

¹³ *Recommendations on Statistics of International Migration. Revision 1*, New York 1998, s. 12–15; A. Górny, P. Kaczmarczyk, *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowej w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*, Warszawa 2003, s. 13.

migracji, coraz silniejszy wpływ ruchów migracyjnych na relacje międzynarodowe, polityki poszczególnych państw (aspekt migracyjny, społeczny, bezpieczeństwa narodowego); feminizacja migracji, która oznacza większy w niej udział kobiet, dawniej emigrantami zarobkowymi byli głównie mężczyźni, współcześnie wzrasta liczba kobiet, w Europie i we wszystkich regionach globu¹⁴.

Współcześnie utrwalająca się kultura migracji polega na przyjęciu faktu wyjazdu jako części egzystencji. Migracje stały się nieodłącznym elementem życia wielu ludzi. Zyskują charakter stopniowalny, bo każdy kolejny wyjazd jest zeterminowany poprzednim, a determinantami są: poznawany język, zdobywane doświadczenie w wykonywanej pracy, społeczeństwie i kulturze państwa przyjmującego, zasoby finansowe, informacje, ukształtowane już kompetencje i podstawy. Wśród emigrantów zarobkowych obserwuje się dążenie do kształtowania lepszych umiejętności językowych, które dominuje wśród osób wykształconych i kobiet; chęć poznawania świata i ludzi; chęć zdobycia nowych doświadczeń zawodowych; dążenie do polepszenia perspektyw życiowych dzieci i rodziny. Wśród młodych ludzi zaczyna dominować typ emigracji, określanej jako zarobkowo-turystyczna, gdzie wymiar ekonomiczny łączy się z chęcią poznawania świata, migracja jako wyzwanie i przygoda. Z jednej strony mają dać możliwość uzyskania korzyści materialnych, a z drugiej wpisują się we współczesny trend fascynacji światem i podróżowania, poznawania innych kultur, religii i społeczności. Dlatego migracje stają się atrakcyjne zwłaszcza dla młodych ludzi, badacze prognozują, że tendencja ta będzie się upowszechniać i rozwijać¹⁵.

Proces migracji Polaków. Analiza siedmiu fal emigracyjnych

Polska była i jest postrzegana jako państwo emigrantów. Historię masowych migracji Polaków rozpatruje się w odniesieniu do tzw. fal i okresów migracji¹⁶. Kontekst następujących po sobie fal migracyjnych pokazuje różne przyczyny podejmowanych migracji, z których najczęściej były to: prześladowania polityczne i religijne, konflikty zbrojne, chęć poprawy warunków materialnych czy też pro-

¹⁴ S. Castles, M.J. Miller, op.cit., s. 28–29.

¹⁵ J. Kozielska, op.cit., s. 136.

¹⁶ P. Kaczmarczyk, *Współczesne migracje z Polski – próba statystycznej oceny zjawiska*, [w:] *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*, red. idem, Warszawa 2008, s. 14–15.

ces łączenia rodzin. W opracowaniu przyjęto podział na siedem okresów, z których szósty i siódmy ściśle dotyczą przedziału lat 1989–2019. Pierwszy okres to lata od połowy XIX w. do rozpoczęcia pierwszej wojny światowej w 1914 r., drugi obejmuje czas pierwszej wojny światowej i okres międzywojenny (1914–1939), trzeci stanowią lata II wojny światowej (1939–1945), czwarty obejmuje lata 1945–1981, piąty to czas pomiędzy 1981 a 1989 r., szósty okres przypada na lata po transformacji gospodarczej, społecznej i ustrojowej w Polsce (1989–2004), natomiast siódmy związany jest z emigracją po akcesji Polski do struktur Unii Europejskiej (UE) w 2004 r.¹⁷

Początki masowych migracji z terenów Polski związane były z konsekwencjami wydarzeń politycznych, ekonomicznych i społecznych w czasach zaborów, od wojen napoleońskich z 1812 r., w których wzięło udział kilkadziesiąt tysięcy polskich żołnierzy, przez powstanie listopadowe z 1830 r. po powstanie styczniowe w latach 1863–1864. Emigracja po powstaniu listopadowym wyniosła ok. 10 tys. osób, po styczniowym – ok. 7 tys. osób. Ze względu na liczbę emigrujących oraz jej polityczny charakter nazwano ją „Wielką Emigracją”. Emigrantami byli inteligenci i obywatele pochodzenia szlacheckiego, zaś państwami osiedlenia Francja, Niemcy, Belgia i Wielka Brytania. Z zaboru rosyjskiego wielu Polaków zostało zesłanych na Syberię. Charakter migracji zmienił się po 1880 r., kiedy z zaboru austriackiego wielu wyjechało z powodu ubóstwa i nędzy w poszukiwaniu pracy do Kanady, Brazylii, Argentyny, Ameryki Północnej i Australii. Przyjmuje się, że w latach 1871–1913 Polskę opuściło wtedy ok. 3,5–4,7 mln ludzi¹⁸.

Drugi okres masowych polskich migracji obejmował I wojnę światową i lata międzywojenne (1914–1939). Został podzielony na dwa podokresy, ze względu na znaczną liczbę osób: pierwszy to ok. 3,6 mln podczas I wojny światowej (1914–1918) – emigracja ta była konsekwencją działań wojennych; drugi to czas dwudziestolecia międzywojennego, lata 1918–1939, po odzyskaniu niepodległości, gdy Polskę opuściło ok. 2 mln ludzi¹⁹.

Trzeci okres masowych polskich migracji to lata II wojny światowej (1939–1945), zdeterminowane działaniami wojennymi, deportacją, wojenną tułaczką,

¹⁷ P. Mąkosza, *Edukacja religijna polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii*, Lublin 2019, s. 118; M. Budnik, *Uwagi o współczesnej emigracji Polaków (2004–2008)*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 2012, nr 3, s. 202.

¹⁸ P. Taras, *Problemy liczebności i znaczenia polonii zagranicznej*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1974, nr 1–2, s. 14; K. Marchlewicz, *Wielka emigracja na Wyspach Brytyjskich (1831–1863)*, Poznań 2008, s. 25.

¹⁹ H. Janowska, *Emigracja zarobkowa z Polski 1918–1939*, Warszawa 1981, s. 156–162.

wywozem do obozów koncentracyjnych lub łagrów. Ok. 50–60 mln osób, zamieszkujących Europę, zmuszonych było do emigracji, a w ciągu pięciu lat od zakończenia wojny los ten spotkał ponad 30 mln ludzi. W tym czasie terytorium Polski opuściło ok. 5 mln ludzi, co stanowiło jedną piątą ówczesnej populacji. Doliczając kilka milionów osób, które straciły życie w wyniku działań wojennych, można stwierdzić, że II wojna światowa trwale zmieniła oblicze demograficzne Polski²⁰.

Czwarty okres obejmował lata 1945–1980, okres rządów komunistycznych, kiedy migracja wynikała głównie ze zmiany granic państwowych lub polityki przesiedleń. W latach 1945–1948 przesiedlenia w Polsce objęły ok. 4 mln ludzi. W czasie wojny wywieziono ok. 2,5 mln obywateli Polski, z czego 600 tys. z radzieckiej strefy okupacyjnej. Ponad 800 tys. Polaków przebywających w Europie wróciło do Polski. Wielu żołnierzy armii Andersa oraz ich rodziny nie powrócili z obawy przed represjami i zostali w Wielkiej Brytanii. W 1950 r. liczba Polaków rozsypanych na całym świecie wynosiła łącznie ok. 7 mln osób²¹.

Po okresie stalinizmu odnotowano wzrost emigracji, która miała charakter kontrolowany. Komunistyczne władze blokowały wyjazdy, a otrzymanie paszportu było często związane ze zgodą na współpracę ze służbami bezpieczeństwa. W latach 1967–1970 z Polski emigrowali obywatele pochodzenia żydowskiego ze względu na antysemicką politykę władz PRL. Na emigrację decydowały się osoby z wyższym wykształceniem, uświadomione obywatelsko oraz politycznie, często realizujące ideologiczne zadania społeczne. W latach 1971–1980 emigracja objęła ok. 210 tys. osób, które podążyły do Niemiec, Włoch, Hiszpanii i Grecji²².

Piąty okres masowych migracji to lata 1980–1989, okres rządów komunistycznych. Ramy czasowe wyznaczają powstanie związku zawodowego „Solidarność”, w sierpniu 1980 r. i wprowadzony stan wojenny 13 grudnia 1981 r. Okres ten kończą częściowo demokratyczne wybory parlamentarne z 1989 r. i dalsze przemiany polityczne, tzw. transformacja ekonomiczna i ustrojowa. Emigrację lat 80. przyjęło się nazwać „solidarnościową”, utożsamianą z buntem przeciwko władzom komunistycznym, choć nie zawsze motywem opuszczenia Polski były przede wszystkim kwestie polityczne. Przyczyny emigracji to pogarszająca się

²⁰ D. Stola, *Wielkie migracje w Europie w XX wieku*, [w:] *Cywilizacja europejska. Esej i szkice z dziejów cywilizacji i dyplomacji*, red. M. Koźmiński, Warszawa 2010, s. 368.

²¹ K. Kersten, *Repatriacja ludności polskiej po II wojnie światowej. Studium historyczne*, Wrocław 1974, s. 235–244; W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–2001*, Warszawa 2002, s. 38.

²² R. Habielski, *Emigracja 1957–1989*, [w:] *PRL od grudnia 70 do czerwca 89*, red. P. Machcewicz, K. Persak, Warszawa 2011, s. 35; por. E. Jaźwińska, W. Łukowski, M. Okólski, *Przyczyny i konsekwencje emigracji z Polski*, Warszawa 1997, s. 80.

w Polsce sytuacja ekonomiczna i liberalizacja przepisów wyjazdowych. W latach 1980–1989 łączna liczba polskich migrantów zagranicznych wyniosła ok. 2,3 mln osób. Polskę opuściło ok. 70 tys. młodych, dobrze wykształconych ludzi: inżynierów, lekarzy i naukowców²³.

Szóstym okresem były lata 1989–2004, kiedy w wyniku transformacji ustrojowej Polacy zyskali możliwość swobodniejszego podróżowania i podejmowania pracy za granicą. Liberalizacja przepisów paszportowych oraz stopniowe otwieranie europejskich rynków pracy sprzyjały wzrostowi mobilności międzynarodowej Polaków. W tym okresie wielu emigrantów podejmowało zatrudnienie w państwach Europy Zachodniej, często wykonując prace niewymagające wysokich kwalifikacji, m.in. w rolnictwie, budownictwie, usługach opiekuńczych i gospodarstwach domowych. Kobiety pracowały najczęściej jako opiekunki dzieci i osób starszych, natomiast mężczyźni znajdowali zatrudnienie głównie w budownictwie i pracach sezonowych. Rozmiary tej emigracji nie zostały precyzyjnie określone. Emigracja zarobkowa nasiliła się po 1989 r., jednak przełomem było przystąpienie Polski do UE w 2004 r. Według danych, w okresie poprzedzającym wejście Polski do UE w państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) pracowało legalnie ok. 400 tys. Polaków, natomiast ok. 200–250 tys. podejmowało zatrudnienie nielegalnie, razem ok. 600–650 tys. Według Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2002 r. 789 tys. Polaków przebywało za granicą powyżej 2 miesięcy, w państwach takich jak: Niemcy (294 tys.), Włochy (39 tys.), Wielka Brytania (24 tys.), Francja (21 tys.), Hiszpania (14 tys.)²⁴.

Siódmy okres obejmował czas po 1 maja 2004 r., po akcesji Polski do UE, która oznaczała otwarcie granic i rynków pracy. Od początku członkostwa w UE Polacy podejmowali pracę w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Szwecji, od maja 2006 r. w Hiszpanii, Portugalii, Finlandii, Grecji i Islandii, a od lipca – we Włoszech. Z czasem dołączyły także inne państwa, od maja 2007 r. Holandia i Luksemburg, natomiast od lipca 2008 r. Francja, Belgia, Dania i Norwegia otworzyły rynki pracy w maju 2009 r. Większość polskich emigrantów wyjechała do państw UE, zwłaszcza do Wielkiej Brytanii i Niemiec. Pod koniec 2016 r. poza granicami

²³ M. Okólski, *Migracje zagraniczne w Polsce w latach 1980–1989. Zarys problematyki badawczej*, „*Studia Demograficzne*” 1994, nr 3, s. 3–59; A. Skreczko, *Emigracja polska lat osiemdziesiątych*, „*Studia Teologiczne*” 1993, s. 261; A. Sakson, *Problem masowej emigracji z Polski w latach osiemdziesiątych*, „*Życie i Myśl*” 1989, nr 10, s. 28–35.

²⁴ M. Duszczyk, J. Wiśniewski, *Analiza społeczno-demograficzna migracji zarobkowej Polaków do państw EOG po 1 maja 2004 r.*, Warszawa 2007, s. 4; Ł. Kudlicki, *Nowa wielka emigracja*, „*Bezpieczeństwo Narodowe*” 2006, nr 1, s. 90–91.

Polski przebywało ponad 2,5 mln Polaków (o 118 tys. więcej niż w poprzedzającym 2015 r.), z tego 2 mln 214 tys. mieszkało w Europie, w tym 2 mln 96 tys. w państwach UE. Najwięcej emigrantów wyjechało do Wielkiej Brytanii (788 tys.), Niemiec (687 tys.), Holandii (116 tys.) oraz Irlandii (112 tys.). W 2016 r. liczba migrujących Polaków do Wielkiej Brytanii i Niemiec wzrosła, tak jak liczba czasowo przebywających w Austrii, Belgii, Szwecji, Irlandii i Holandii, spadła natomiast liczba we Włoszech i Hiszpanii. Wśród państw europejskich pozaunijnych najwięcej polskich emigrantów przebywało w Norwegii (85 tys.)²⁵.

Współczesna migracja Polaków w okresie poakcesyjnym do UE

Polacy wybierali docelowy kraj zarobkowy w zależności od wieku i wykształcenia. Starsi migranci, o niższym wykształceniu, wyjeżdżali do Niemiec, natomiast Wielką Brytanię jako państwo docelowe wybierali młodszy, lepiej wykształceni emigranci. Dominującą formą migracji zarobkowej były wyjazdy na okres krótszy niż rok, wybierało ją ok. 65% Polaków. Emigranci zarobkowi chcieli zarabiać więcej niż w kraju, co było decydującym motywem ich wyjazdów. Ok. 30% migrantów deklarowało trudności w znalezieniu pracy, przez co skłaniali się ku emigracji zarobkowej. Tylko 3% emigrantów poszukiwało za granicą szans na rozwój zawodowy. Przyczynami tej emigracji były: oddelegowanie przez pracodawcę lub chęć pracy zgodnie z kwalifikacjami²⁶.

Poakcesyjna mobilność Polaków związana z sytuacją ekonomiczną kraju była w większości przypadków reakcją na brak zaspokojenia swoich potrzeb. Emigracja zarobkowa stanowiła odpowiedź na niemożność zapewnienia sobie oraz swojej rodzinie odpowiedniego poziomu życia w ojczyźnie, cel ten migranci realizowali dzięki podjęciu pracy w innym państwie. Nie zawsze wiązało się to z osiedleniem w danym kraju, bowiem często wyjazdy zarobkowe zyskiwały charakter wahałdowy i trwały krócej niż rok. Warto zauważyć, że o podjęciu decyzji o wyjeździe decydowały różne czynniki, które miały charakter zindywidualizowany: chęć konkretnych osiągnięć, porównywanie własnego życia z życiem innych ludzi, brak

²⁵ Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2016, Warszawa 2017, s. 1; por. R. Nowak-Lewandowska, *Migracje w dobie rozszerzenia Unii Europejskiej*, Wrocław 2007, s. 41.

²⁶ M. Szyszka, *Zagraniczna migracja zarobkowa jedną ze strategii życiowych młodego pokolenia*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2016, nr 2, s. 144–148.

perspektyw itd. Każda decyzja o migracji była związana z osobistymi cechami, takimi jak: stan zdrowia, kwalifikacje, mobilność, dostrzeganie szans rozwoju w innym państwie UE²⁷.

Po odzyskaniu suwerenności w 1989 r. rozpoczął się w Polsce długotrwały proces przemian ustrojowych i społecznych, których celem było budowanie państwa demokratycznego, przestrzegającego w pełni praw człowieka. Przemiany polityczne pociągnęły za sobą przemiany ekonomiczne, które zmierzały do ukształtowania gospodarki wolnorynkowej i konkurencyjnej, zapewniającej pomysłne życie i byt obywatelom. Proces demokratyzacji Polski nie przebiegał bez zakłóceń, a do obrazu demokracji oraz zmian ustrojowych w naszym kraju wiele osób zgłaszało swoje zastrzeżenia, podobnie jak do przebiegu procesu przemian ekonomicznych. Gospodarka Polski przez lata była w zastoju, wiele gałęzi przemysłu zostało poddanych głębokiej restrukturyzacji lub znacznemu ograniczeniu działalności (np. przemysł stoczniowy), dużo zakładów sprzedano obcemu kapitałowi, co doprowadziło do ograniczenia ich produkcji. W konsekwencji takiego kierunku przemian gospodarczych ponad 2 mln polskich obywateli wyjechało po 1989 r. na emigrację. Stopa bezrobocia wynosiła w 1994 r. 16,7%; w 2004 r. – 20,6%, w 2019 r. – 6,01%²⁸.

Przed wejściem Polski do UE państwa członkowskie przyjmowały imigrantów z Polski, jednak pracowali oni najczęściej nielegalnie. Kierunkami emigracji zarobkowej po 1989 r. były: Stany Zjednoczone, Niemcy, Wielka Brytania, Włochy, Hiszpania i Austria. Spis powszechny z 2002 r. wykazał, że 786 tys. Polaków przebywało za granicą dłużej niż 2 miesiące. Po wejściu Polski do UE w pierwszych latach z możliwości emigracji skorzystało 2 mln 270 tys. osób. Z dniem 21 grudnia 2007 r. Polska weszła do strefy Schengen, otwartej dla członków UE, umożliwiającej swobodny przepływ osób, pracy i kapitału, co przyniosło rewolucyjne zmiany na rynku pracy oraz zwiększenie mobilności obywateli Polski. Oszacowano, że w końcu 2017 r. poza granicami Polski przebywało czasowo 2 mln 540 tys. jej stałych mieszkańców²⁹. To największy ruch migracyjny w dziejach Polski po II wojnie światowej. Badania socjologiczne umożliwiły lepsze zro-

²⁷ P. Kaczmarczyk, *Współczesne migracje...*, s. 13; M. Szyszka, op.cit., s. 150.

²⁸ *Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990–2023*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2023,4,1.html> [dostęp: 30.03.2023].

²⁹ *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2017*, Warszawa 2018, s. 1; I. Chmielewska, A. Panuciak, P. Strzelecki, *Polacy pracujący za granicą w 2018 r. Raport z badania*, Warszawa 2019.

zumienie oraz wyjaśnienie wielowymiarowości zjawiska odpływu ludności, tak zwanej emigracji poakcesyjnej w perspektywie społecznej, ekonomicznej i kulturowej³⁰.

Według danych GUS na koniec 2020 r. za granicą od ponad 3 miesięcy przebywało 2 mln 24 tys. Polaków. To o 176 tys. mniej niż rok wcześniej, w 2019 r., gdy za granicą mieszkało 2 mln 415 tys. Polaków (2 mln 134 tys. w Europie, w tym 2 mln 8 tys. w państwach UE, co oznaczało spadek o 21 tys. w stosunku do 2018 r. oraz o ponad 300 tys. w stosunku do 2017 r. W 2020 r. najwięcej emigrantów przebywało w Niemczech (704 tys.), Wielkiej Brytanii (678 tys.), Holandii (125 tys.) oraz Irlandii (112 tys.). Rok ten był trzecim z rzędu, w którym odnotowano spadek liczby Polaków mieszkających na Wyspach Brytyjskich. Przy podobnym poziomie emigracji do innych państw UE na fakt powrotu Polaków z Wielkiej Brytanii oraz zredukowanie przyjazdów z Polski do UE mógł mieć wpływ z jednej strony wzrost gospodarczy w Polsce oraz realna różnica w zarobkach zmniejszająca się od 2004 r., z drugiej strony konsekwencje wprowadzenia brexitu, brak bezpieczeństwa pod względem ekonomicznym, a także obawy związane z pandemią COVID-19, ograniczenia możliwości przemieszczania się emigrantów po Europie³¹.

Migracja Polaków do Wielkiej Brytanii

Emigracje z Polski do Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej odznaczały się elitarnością oraz selektywnością. W okresie powojennym Wielka Brytania stanowiła ważne centrum emigracji politycznej i niepodległościowej. W Londynie do 1991 r. funkcjonował rząd polski na uchodźstwie, rozwijały się organizacje polonijne, polskie media oraz duszpasterstwo. Według źródeł, w 1945 r. liczba osób pochodzenia polskiego mieszkających w Wielkiej Brytanii sięgała 90 tys., w 1949 r. już 160 tys.³² Znaczną część emigrantów z Polski stanowiła wówczas powojenna inteligencja, wojskowi oraz ich rodziny. Warto przytoczyć komentarz N. Davisa, historyka znanego z sympatii do Polski, autora prac o dziejach Europy

³⁰ I. Grabowska-Lusińska, M. Okólski, *Emigracja ostatnia*, Warszawa 2009; M. Pacek, *Emigracja polska po akcesji do UE, wyjazdy i powroty*, „Studia Europejskie” 2010, nr 3, s. 31–58.

³¹ *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2020*, Warszawa 2021, s. 1.

³² A. Friszke, *Warszawa nad Tamizą. Z dziejów emigracji politycznej po drugiej wojnie światowej*, Warszawa 1994; por. T. Kondracki, *„Mała Polska” nad Tamizą*, Warszawa 2009.

oraz Wysp Brytyjskich³³: „Już sam fakt wytworzenia się dużego skupiska emigracji polskiej w Europie, zapobieżenie gremialnemu powrotowi do kraju lub całkowitemu rozproszeniu w imigracyjnych państwach zamorskich, był przedstawiany jako wielki symboliczny sprzeciw wobec rozwiązania sprawy polskiej w Jałcie (...). Misję emigracji, obok jej zakotwiczenia w wolnym świecie zachodnim, wyznaczała ścisła łączność z krajem”³⁴.

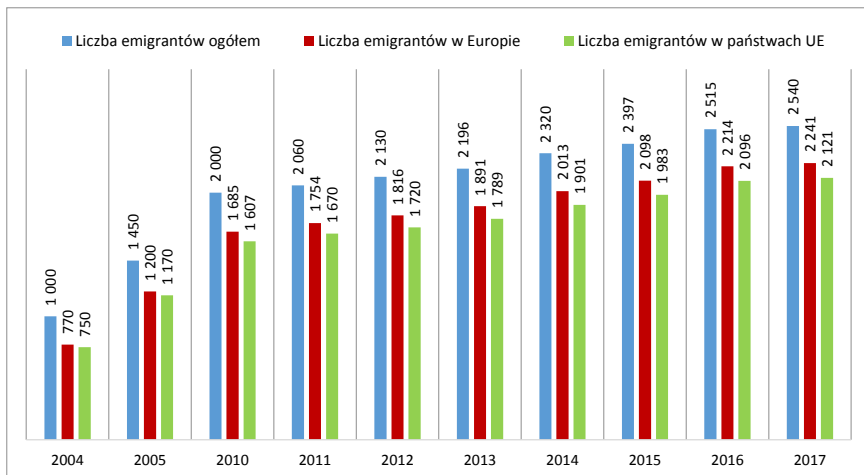
Emigracja powojenna do Wielkiej Brytanii nie oznaczała zerwania z polskością, wręcz przeciwnie, na wyspach można było zachować własną tożsamość narodową, rozwijać patriotyzm, pielegnować alternatywną wizję Polski. Emigracja nie rozwijała się jednak dynamicznie, nawet po zmianie ustroju w 1989 r. Możliwości podejmowania pracy i osiedlania się Polaków w Wielkiej Brytanii przed 2004 r. były ograniczone przez obowiązujące regulacje imigracyjne. Utrudnienia w postaci barier formalnoprawnych skutecznie ograniczały napływ Polaków. Akcesja do UE sprawiła, że rząd brytyjski zdecydował się otworzyć rynek pracy dla obywateli nowych państw członkowskich UE, w tym Polaków, umożliwiając im podejmowanie legalnego zatrudnienia. Duża skala bezrobocia w Polsce, trudności w zdobywaniu środków na własne utrzymanie i utrzymanie rodzin tworzyły siłę wypychającą. Polacy zaczęli swobodnie wyjeżdżać na Wyspy Brytyjskie, podejmować legalne prace, zakładać własne działalności gospodarcze, ucząc się zasad funkcjonowania w społeczeństwie o długich tradycjach gospodarki rynkowej, jaką była Wielka Brytania. Według GUS, zarejestrowanych emigrantów było: w 2007 r. – 690 tys., 2008 r. – 650 tys., zaś szczyt nastąpił w latach 2016–2017, kiedy to liczba migrantów wyniosła odpowiednio 788 tys. oraz 793 tys.³⁵

Wykres 1 ukazuje wzrost liczby Polaków na emigracji w latach 2004–2017, po akcesji Polski do struktur UE. Trend wzrostowy dotyczył liczby polskich emigrantów w Europie i w państwach członkowskich UE, w 2005 r. było ich 1 mln 200 tys. i 1 mln 170 tys. W 2017 r. zwiększyły się zasoby imigracyjne Polaków w państwach poza UE. Na koniec 2017 r. poza granicami Polski czasowo przebywało 2 mln 540 tys. Polaków, o 25 tys. więcej niż w 2016 r. W Europie przebywało

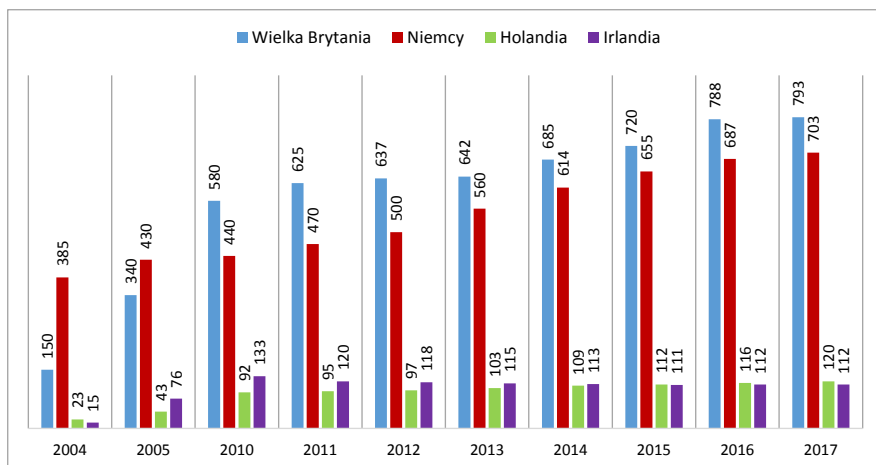
³³ „Od 1943 r. zachodnie mocarstwa cały czas przymykały oczy na cierpienia polskiego sojusznika, w Jałcie podały Polskę Stalinowi na talerzu. Skutki były straszne”; zob. N. Davies, *Europa*, Kraków 2004, s. 1130.

³⁴ J. Lencznarowicz, *Wyobrażenia polityczna polskiej emigracji po II wojnie światowej. Zarys*, [w:] *Migracje polityczne XX wieku. Migracje i społeczeństwo*, t. 4, red. J.E. Zamojski, Warszawa 2000, s. 75, 80.

³⁵ *Rocznik Demograficzny 2010*, Warszawa 2010, s. 464; GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2014*, Warszawa 2015, s. 1–4.

Wykres 1. Liczba Polaków na emigracji w tys. w latach 2004–2017

Źródło: oprac. J.M. Mateja na podstawie danych GUS: *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2017*, Warszawa 2018³⁶.

Wykres 2. Liczba Polaków na czasowej emigracji w tys. w wybranych państwach Unii Europejskiej w latach 2004–2017

Źródło: oprac. J.M. Mateja wg danych GUS: *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2017*, Warszawa 2018.

³⁶ J.M. Mateja, *Ojcowie nieobecni w wyniku emigracji zarobkowej jako wyzwanie duszpasterskie dla Kościoła polskiego*, Kraków 2021 (praca doktorska, UPJP II), s. 50–51.

2 mln 241 tys. osób, większość z nich – 2 mln 121 tys. osób przebywała w państwach członkowskich UE. Wśród osób, które zgłosiły swój wyjazd do ewidencji ludności do 2017 r., najliczniejszą była grupa w przedziale wiekowym 30–34 lata i 35–39 lat, podczas gdy w 2007 r. emigrowały osoby z grup wiekowych 20–24 lata i 25–29 lat³⁷.

Przeważająca część osób, które wyemigrowały do państw UE, w tym do Wielkiej Brytanii i Irlandii, w pierwszych latach po przystąpieniu Polski do struktur unijnych pozostała za granicą na dłuższy czas. Najwięcej polskich emigrantów w państwach członkowskich UE zamieszkało na koniec 2017 r., najwyższe liczby dotyczyły takich krajów, jak: Wielka Brytania (793 tys.); Niemcy (703 tys.); Holandia (120 tys.) oraz Irlandia (112 tys.). Tendencję wzrostową liczby polskich emigrantów po akcesji Polski do UE pokazuje wykres 2, sporządzony w ramach czasowych (2004–2017).

Wykres 2 pokazuje, że liczba polskich emigrantów, przebywających na terenie Wielkiej Brytanii w latach 2004–2017, wzrosła ponad pięciokrotnie (ze 150 tys. do 793 tys.). Kolejnym państwem były Niemcy, gdzie liczba emigrantów zwiększyła się w tym czasie o 318 tys., czyli blisko dwukrotnie. Wzrost liczby emigrantów zanotowano w Holandii (z 23 tys. do 120 tys.). Początkowo, w 2004 r., w Irlandii liczba Polaków wynosiła 15 tys., by w kolejnym 2005 r., wzrosnąć pięciokrotnie, osiągając wartość 76 tys. osób. Trend wzrostowy utrzymał się do 2010 r., w którym to liczba Polaków wyniosła 133 tys. Następnie odnotowano tendencję spadkową do liczby 112 tys. w 2016 r., która utrzymała się na tym samym poziomie w 2017 r.³⁸

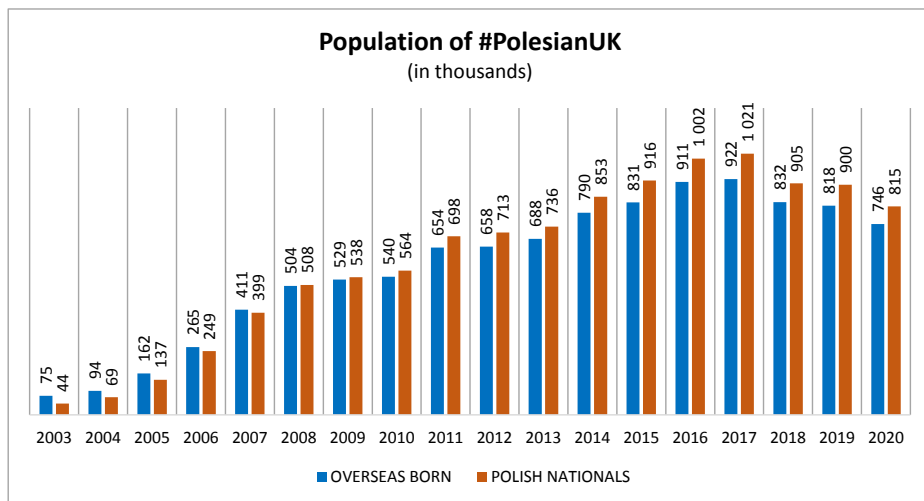
Wejście Polski do UE w 2004 r. rozpoczęło „falę emigracji” do Wielkiej Brytanii. Populacja Polaków w Wielkiej Brytanii wzrastała od 44 tys. w 2003 r. oraz 69 tys. w 2004 r. do maksymalnej liczby 1 mln 21 tys. w 2017 r. W latach 2005–2017 zaobserwowano szybki wzrost populacji, np. 564 tys. w 2010 r., 853 tys. w 2014 r., czy też 1 mln 2 tys. w 2016 r. W latach 2018–2021 nastąpił stopniowy spadek do liczby 905 tys. w 2018 r. i 815 tys. w 2020 r. Pokazują to dane opublikowane przez Office for National Statistics z 2021 r., ukazane na wykresie 3³⁹.

³⁷ GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2017*, s. 1–3 oraz I. Chmielewska, A. Panuciak, P. Strzelecki, op.cit., s. 40–42.

³⁸ GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2017*, s. 1–3.

³⁹ *Number of Polish nationals' resident in the United Kingdom from 2008 to 2021*, <https://www.statista.com/statistics/1061639/polish-population-in-united-kingdom/> [dostęp: 16.05.2022].

Wykres 3. Liczba obywateli polskich zamieszkałych w Wielkiej Brytanii w latach 2003–2020 (*Polish nationals*), w tym urodzonych w Polsce (*Overseas-born*)

Źródło: opracowanie na podstawie danych biura Office for National Statistics z 2021 r. zamieścił w mediach społecznościowych J. Krupa⁴⁰.

Premier Wielkiej Brytanii z ramienia partii konserwatywnej David Cameron podjął decyzję rozpisania referendum dotyczącego brexitu 23 czerwca 2016 r. Społeczeństwo brytyjskie zadecydowało o wyjściu Wielkiej Brytanii z UE, co oficjalnie nastąpiło 31 stycznia 2020 r. Ekonomisci zastanawiali się, czy brexit doprowadzi do masowego powrotu Polaków z emigracji, bowiem w przypadku opuszczenia przez Wielką Brytanię UE bez zawarcia dwustronnej umowy, imigranci pozostawali bez gwarancji prawnych, legalnego statusu cudzoziemca, nie mogli legalnie pracować, korzystać z bezpłatnej służby zdrowia. W negocjacjach warunków brexitu polski rząd zawarł z Wielką Brytanią porozumienie dwustronne, gwarantujące zbliżone do poprzednich, warunki pobytu, pracy i pozycję polskich obywateli jako członków UE żyjących w Wielkiej Brytanii oraz tym samym obywateli brytyjskich w Polsce⁴¹.

⁴⁰ J. Krupa (oprac.), *Number of Polish nationals resident in the United Kingdom from 2003 to 2020*, <https://twitter.com/jakubkrupa/status/1263407972765569024> [dostęp: 16.05.2022].

⁴¹ *Prawa obywateli państw członkowskich UE w Wielkiej Brytanii po Brexicie. Do czasu wyjścia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej (do 31.10.2019) oraz List Ambasadora RP w Londynie Arkadego Rzegockiego do Polaków w Wielkiej Brytanii w sprawie Brexitu*, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie 2019.

W świetle badań socjologicznych, przeprowadzonych w 2019 r., na temat powrotów do ojczyzny z emigracji w Wielkiej Brytanii w kontekście brexitu należy spodziewać się, że do Polski wróci w ciągu kilku lat co najmniej jedna czwarta emigrantów. W dłuższej perspektywie należy prognozować, że co drugi Polak aktualnie przebywający w Anglii wróci do Polski. Wśród przyczyn powrotów do ojczyzny wymienia się: relatywnie dobrą sytuację na polskim rynku pracy; rosnące wynagrodzenia w Polsce, przy niskim bezrobociu; troskę o życie i szczęście rodzinne polskich emigrantów, a także wychowanie dzieci i młodzieży; gwarancje rozwoju kulturowego i religijnego, zagrożone na emigracji; słabą znajomość języka oraz trudności akulturacji i asymilacji w środowisku brytyjskim podczas dłuższego pobytu⁴².

W 2020 r. kluczowe były obawy związane z rozprzestrzenianiem się pandemii COVID-19, niepewność co do efektów walki brytyjskich władz z epidemią, skutkami zamykania niektórych gałęzi gospodarki, ograniczeniem możliwości przemieszczania się do krajów europejskich oraz ograniczeniem wprowadzonym przez Kościół anglikański i katolicki w zakresie sprawowania kultu religijnego. Wielka Brytania na początku 2020 r. opuściła Unię Europejską, w związku z czym unijni emigranci nie mogli czuć się tam bezpieczni pod względem ekonomicznym. Generalnie procesy migracyjne były trudnym do uchwycenia statystycznie zjawiskiem, gdyż wyjeżdżający z Polski często nie zgłaszali władzom tego faktu. Dane często nie uwzględniały migracji sezonowych, analizę utrudniało także podwójne obywatelstwo Polaków. Przeszkodą przy szacowaniu danych było zjawisko migracji ciągłej, gdy po opuszczeniu Polski emigrant zmieniał kraj przebywania, np. z Wielkiej Brytanii na Norwegię lub inne państwo UE⁴³.

W Wielkiej Brytanii w 2020 r. przebywało ok. 815 tys. obywateli polskich, czyli ponad dwukrotnie więcej niż Rumunów, trzykrotnie więcej niż obywateli Indii i Irlandii. Osoby z polskim obywatelstwem stanowiły prawie 1/4 wszystkich imigrantów z UE i 15% z całego świata⁴⁴. Według danych opublikowanych przez Office for National Statistics w 2021 r. populacja Polaków w Wielkiej Brytanii wyniosła 697 tys. osób. Zgodnie z umową o warunkach brexitu obywatele UE, którzy mieszkali w Wielkiej Brytanii przed końcem okresu przejściowego, czyli

⁴² S. Fel, J. Kozak, M. Wódka, *Zostać czy wracać? Metaforycznie o reemigracji Polaków po Brexicie*, „Polityka i Społeczeństwo” 2020, nr 3, s. 80–96.

⁴³ GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2020*, Warszawa 2021, s. 3; S. Fel, J. Kozak, M. Wódka, *Polacy w Wielkiej Brytanii wobec Brexitu. Studium socjologiczne*, Lublin 2022.

⁴⁴ J. Bielecki, *Ilu Polaków mieszka w Wielkiej Brytanii?*, „Rzeczpospolita”, 2.12.2020.

przed 31 grudnia 2020 r., mogli zachować nabyte prawa, jeśli złożyli wniosek o status osoby osiedlonej (*settled status*) lub tymczasowy status osoby osiedlonej (*pre-settled status*). Ten pierwszy przysługuje osobom, które mogły się wykazać minimum pięcioletnim nieprzerwanym pobytem w Wielkiej Brytanii, drugi osobom przybywającym przez okres krótszy niż 5 lat⁴⁵. Według statystyk MSW do końca września 2022 r. złożono 6,7 mln wniosków, z czego do końca czerwca 2022 r. rozpatrzono 6,5 mln. Ok. 51% (3,3 mln) zakończyło się przyznaniem statusu osoby osiedlonej, a 41% (2,6 mln) tymczasowego statusu. Polscy obywatele złożyli 1,16 mln wniosków, z czego 857 tys. zakończyło się przyznaniem statusu osoby osiedlonej, a 220,5 tys. tymczasowego statusu, który upoważnia do pobytu w Wielkiej Brytanii na pięć lat⁴⁶.

Prognozy GUS wskazują, że w 2050 r. Polskę szacunkowo będzie zamieszkiwać 34 mln osób, co oznacza, że może nastąpić zmniejszenie liczby ludności o 12% w porównaniu do 2013 r. Ujemny przyrost naturalny i starzenie się społeczeństwa, odpływ siły roboczej to zjawiska, które będą wpływały na tę sytuację. Bódcami przyczyniającymi się obecnie i mogącymi przyczynić się w przyszłości do emigracji zarobkowej są: sytuacja na rodzimym rynku pracy, polityka migracyjna w Polsce, uwarunkowania rodzinne i siła sieci migracyjnych. Przemiany demograficzne w Polsce staną się wyzwaniem dla polityki migracyjnej, ważne będą zjawiska braku podaży pracy oraz podejmowanie opieki nad wzrastającą liczbą ludzi starszych⁴⁷.

Podsumowanie

Artykuł prezentuje historię oraz przyczyny migracji Polaków od XIX w. do czasów współczesnych, ukazując to zjawisko jako proces wieloetapowy i wielowątkowy, zależny od zmieniających się warunków politycznych, społecznych i ekonomicznych. Polska od dawna postrzegana była jako kraj emigracyjny, a migracje przebiegały w kilku wyraźnych falach, których głównymi przyczynami były represje polityczne, wojny, bieda oraz chęć poprawy warunków życia. Początki masowych migracji sięgają XIX w., wiązały się z okresem zaborów oraz powstań narodowych.

⁴⁵ *Procedura uzyskania statusu osoby osiedlonej*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/wielkabrytania/procedura-uzyskania-statusu-osiedlonego> [dostęp: 22.06.2023].

⁴⁶ B. Niedziński, *Brytyjskie MSW nie złoży apelacji w sprawie nowych wniosków tymczasowo osiedlonych obywateli UE*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8663329,wielka-brytania-apelacja-wnioski-tymczasowo-osiedleni-obywatele-ue.html> [dostęp: 22.06.2023].

⁴⁷ GUS, *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, Warszawa 2014, s. 109.

Wówczas emigracja miała głównie charakter polityczny (tzw. Wielka Emigracja), a później także ekonomiczny, gdy miliony Polaków wyjeżdżały za pracę do obu Ameryk. W XX w. migracje były silnie związane z wojnami światowymi – szczególnie II wojna światowa doprowadziła do ogromnych przemieszczeń ludności i trwałych zmian demograficznych. W okresie powojennym, pod rządami komunistycznymi, migracje były ograniczane i kontrolowane, choć nadal występowały z powodów politycznych i ekonomicznych. Przełom nastąpił po 1989 r., kiedy Polska przeszła transformację ustrojową. Umożliwiło to swobodne wyjazdy za granicę, a głównym motywem emigracji stały się kwestie zarobkowe. Największa fala migracji nastąpiła po wejściu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r., kiedy otworzyły się rynki pracy w wielu krajach, szczególnie w Wielkiej Brytanii i Niemczech. Wyjazdy te miały często charakter czasowy i były odpowiedzią na trudności na polskim rynku pracy oraz chęcią poprawy poziomu życia. Współcześnie migracje Polaków są nadal z powodów ekonomicznych, będąc szansą przyspieszonego rozwoju, choć coraz częściej zależą od indywidualnych decyzji, takich jak rozwój zawodowy czy sytuacja rodzinna, ale także rozwoju osobistego wraz z chęcią poznawania świata. Zjawisko to ulega zmianom, obserwuje się spadek liczby polskich emigrantów w państwach EU, co wiąże się z poprawą sytuacji gospodarczej w Polsce, negatywnymi skutkami brexitu oraz pandemii COVID-19. Migracje pozostają ważnym elementem życia społecznego i demograficznego Polski, wpływając na jej przyszłość.

Bibliografia

- Balicki J., Stalker P., *Polityka imigracyjna i azylowa*, Warszawa 2006.
- Bielecki J., *Ilu Polaków mieszka w Wielkiej Brytanii?*, „Rzeczpospolita”, 2.12.2020.
- Budnik M., *Uwagi o współczesnej emigracji Polaków (2004–2008)*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 2012, nr 3.
- Castles S., Miller M.J., *Migracje we współczesnym świecie*, Warszawa 2011.
- Chmielewska I., Panuciak A., Strzelecki P., *Polacy pracujący za granicą w 2018 r. Raport z badania*, Warszawa 2019.
- Davies N., *Europa*, Kraków 2004.
- Duszczyk M., Wiśniewski J., *Analiza społeczno-demograficzna migracji zarobkowej Polaków do państw EOG po 1 maja 2004 r.*, Warszawa 2007.
- Fel S., Kozak J., Wódka M., *Polacy w Wielkiej Brytanii wobec Brexitu. Studium socjologiczne*, Lublin 2022.

- Fel S., Kozak J., Wódka M., *Zostać czy wracać? Metaforycznie o reemigracji Polaków po Brexicie*, „Polityka i Społeczeństwo” 2020, nr 3.
- Frisk A., *Warszawa nad Tamizą. Z dziejów emigracji politycznej po drugiej wojnie światowej*, Warszawa 1994.
- Górny A., Kaczmarczyk P., *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowej w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*, Warszawa 2003.
- Górski A., Sakowicz A., *Zwalczanie przestępczości w Unii Europejskiej. Współpraca sądowa i policyjna w sprawach karnych*, Warszawa 2006.
- Grabowska-Lusińska I., Okólski M., *Emigracja ostatnia*, Warszawa 2009.
- Grzymała-Moszczyńska H., Kwiatkowska A., Roszak J., *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004 roku*, Kraków 2010.
- GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2016*, Warszawa 2017.
- GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2017*, Warszawa 2018.
- GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2020*, Warszawa 2021.
- GUS, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2014*, Warszawa 2015.
- Habielski R., *Emigracja 1957–1989*, [w:] *PRL od grudnia 70 do czerwca 89*, red. P. Machciewicz, K. Persak, Warszawa 2011.
- Janowska H., *Emigracja zarobkowa z Polski 1918–1939*, Warszawa 1981.
- Jaźwińska E., Łukowski W., Okólski M., *Przyczyny i konsekwencje emigracji z Polski*, Warszawa 1997.
- Jaźwińska E., *Migracja niepełna ludności Polski: zróżnicowanie międzyregionalne*, [w:] *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*, red. E. Jaźwińska, M. Okólski, Warszawa 2001.
- Kaczmarczyk P., *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Warszawa 2005.
- Kaczmarczyk P., *Mobilność i migracje w dobie transformacji, wyzwania metodologiczne*, Warszawa 2012.
- Kaczmarczyk P., *Współczesne migracje z Polski – próba statystycznej oceny zjawiska*, [w:] *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*, red. P. Kaczmarczyk, Warszawa 2008.
- Kersten K., *Repatriacja ludności polskiej po II wojnie światowej. Studium historyczne*, Wrocław 1974.
- Klimaszewski B., *Emigracja z Polski po roku 1989*, Kraków 2002.
- Kondracki T., *„Mała Polska” nad Tamizą*, Warszawa 2009.
- Kozielska J., *Poakcesyjne migracje zarobkowe. Kontekst teoretyczno-empiryczny. Wsparcie społeczne*, Poznań 2014.

- Kraszewski P., *Typologia migracji*, [w:] *Migracje – Europa – Polska*, red. W.J. Burszta, J. Serwański, Poznań 2003.
- Krupa J. (oprac.), *Number of Polish nationals resident in the United Kingdom from 2003 to 2020*, oprac. J. Krupa, <https://twitter.com/jakubkrupa/status/1263407972765569024>.
- Kudlicki Ł., *Nowa wielka emigracja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1.
- Lee E.S., *Teoria migracji*, [w:] *Modele migracji*, red. A.S. Kostrowicki, Warszawa 1999.
- Lencznarowicz J., *Wyobrażenia polityczna polskiej emigracji po II wojnie światowej*. *Zarys*, [w:] *Migracje polityczne XX wieku. Migracje i społeczeństwo*, t. 4, red. J.E. Zamojski, Warszawa 2000.
- Marchlewicz K., *Wielka emigracja na Wyspach Brytyjskich (1831–1863)*, Poznań 2008.
- Massey D.S. et al., *Worlds in Motion, Understanding International Migration at the End of the Millennium*, Oxford 1998.
- Mateja J.M., *Ojcowie nieobecni w wyniku emigracji zarobkowej jako wyzwanie duszpasterskie dla Kościoła polskiego*, Kraków 2021 (praca doktorska, UPJP II).
- Mąkosa P., *Edukacja religijna polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii*, Lublin 2019.
- Niedziński B., *Brytyjskie MSW nie złoży apelacji w sprawie nowych wniosków tymczasowo osiedlonych obywateli UE*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8663329,wielka-brytania-apelacja-wnioski-tymczasowo-osiedle-ni-obywatele-ue.html>.
- Nowak-Lewandowska R., *Migracje w dobie rozszerzenia Unii Europejskiej*, Wrocław 2007.
- Number of Polish nationals resident in the United Kingdom from 2008 to 2021*, <https://www.statista.com/statistics/1061639/polish-population-in-united-kingdom/>.
- Okólski M., Fihel A., *Demografia. Współczesne zjawiska i teorie*, Warszawa 2012.
- Okólski M., *Migracje zagraniczne w Polsce w latach 1980–1989. Zarys problematyki badawczej*, „Studia Demograficzne” 1994, nr 3.
- Pacek M., *Emigracja polska po akcesji do UE, wyjazdy i powroty*, „Studia Europejskie” 2010, nr 3.
- Pachocka M., Misiuna J., *Migracje międzynarodowe, dylematy definicyjne i poznawcze. Przykłady z Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych*, [w:] *Współczesny Matrix? Fikcja w życiu gospodarczym, politycznym i społecznym*, red. J. Osiński, Warszawa 2015.
- Prawa obywateli państw członkowskich UE w Wielkiej Brytanii po Brexicie. Do czasu wyjścia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej (do 31.10.2019) oraz List Ambasadora RP w Londynie Arkadego Rzegockiego do Polaków w Wielkiej Brytanii w sprawie Brexitu*, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie 2019.
- Procedura uzyskania statusu osoby osiedlonej*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/wielkabrytania/procedura-uzyskania-statusu-osiedlonego>.

- Prognoza ludności na lata 2014–2050*, Warszawa 2014.
- Recommendations on Statistics of International Migration. Revision 1*, New York 1998.
- Rocznik Demograficzny 2010*, Warszawa 2010.
- Roszkowski W., *Historia Polski 1914–2001*, Warszawa 2002.
- Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 roku, w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 311/76, [...] art. 3, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 199/23 (31.07.2007).
- Sakson A., *Problem masowej emigracji z Polski w latach osiemdziesiątych*, „Życie i Myśl” 1989, nr 10.
- Skoczek M., *Współczesne migracje zarobkowe. Regionalne studia porównawcze*, [w:] *Migracje i społeczeństwo. Zbiór studiów*, t. 2, red. J.E. Zamojski, Warszawa 1997.
- Skreczko A., *Emigracja polska lat osiemdziesiątych*, „Studia Teologiczne” 1993.
- Stola D., *Wielkie migracje w Europie w XX wieku*, [w:] *Cywilizacja europejska. Esej i szkice z dziejów cywilizacji i dyplomacji*, red. M. Koźmiński, Warszawa 2010.
- Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990–2023*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2023,4,1.html>.
- Szyszka M., *Zagraniczna migracja zarobkowa jedną ze strategii życiowych młodego pokolenia*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2016, nr 2.
- Taras P., *Problemy liczebności i znaczenia polonii zagranicznej*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1974, nr 1–2.